

Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας

Αρ. 2 (2006)

Ηθικές επιταγές και κώδικες δεοντολογίας κατά την διενέργεια ερευνών σε ψυχολογικό πεδίο

Αλέξανδρος - Σταμάτιος Αντωνίου

doi: [10.12681/ethiki.22650](https://doi.org/10.12681/ethiki.22650)

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αντωνίου Α. -. Σ. (2020). Ηθικές επιταγές και κώδικες δεοντολογίας κατά την διενέργεια ερευνών σε ψυχολογικό πεδίο. *Ηθική. Περιοδικό φιλοσοφίας*, (2), 68–81. <https://doi.org/10.12681/ethiki.22650>

Ηθικές επιταγές και κώδικες δεοντολογίας κατά την διενέργεια ερευνών σε ψυχολογικό πεδίο

Ο Κώδικας Δεοντολογίας όσον αφορά στην ψυχολογική έρευνα αποσκοπεί αφενός στην κατασκευή των κατάλληλων ψυχομετρικών δοκιμασιών και αφετέρου στη συλλογή, ερμηνεία, ανακοίνωση και φύλαξη των δεδομένων που προέρχονται από τη χρήση των δοκιμασιών αυτών¹. Οι κανόνες δεοντολογίας είναι κοινοί σε όλες τις επιστημονικές ενώσεις των ψυχολόγων παγκοσμίως, και απορρέουν κυρίως από τον Κώδικα Δεοντολογίας που θεσπίστηκε αρχικά από την Αμερικανική Ψυχολογική Εταιρεία (APA)². Καθώς ο κώδικας αυτός περιλαμβάνει ένα ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό ζητημάτων που αφορούν στην άσκηση του επαγγέλματος των ψυχολόγων γενικά και την διεξαγωγή της ψυχολογικής έρευνας και αξιολόγησης ειδικότερα, το κεφάλαιο αυτό εστιάζεται στα σημαντικότερα ζητήματα που περιλαμβάνονται στον κώδικα και αφορούν σε σημαντικό βαθμό σε όλες τις πτυχές της ψυχολογικής έρευνας.

α) Ενημέρωση και Συγκατάθεση των Συμμετεχόντων

Η πλήρως συνειδητοποιημένη συγκατάθεση των συμμετεχόντων σε μία ψυχομετρική δοκιμασία αποτελεί βασική προϋπόθεση για τη χορήγηση των οργάνων της έρευνας. Πριν από κάθε δοκιμασία, ο ερευνητής οφείλει να ενημερώνει τα άτομα που θα λάβουν μέρος στη μελέτη του σχετικά με τη διαδικασία, τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τους, αλλά και το σκοπό της όλης έρευνας³. Συγκεκριμένα, κατά την πραγματοποίηση της ψυχολογικής αξιολόγησης, οι ψυχολόγοι οφείλουν να ενημερώνουν τους συμμετέχοντες σχετικά με:

- (1) το σκοπό της έρευνας, την αναμενόμενη διάρκεια και τις προβλεπόμενες διαδικασίες·
- (2) το δικαίωμά τους να αρνηθούν τη συμμετοχή τους στην έρευνα ή να αποσυρθούν από αυτή μετά την έναρξη·
- (3) τις συνέπειες που ίσως έχει η άρνηση ή η απόσυρσή τους·
- (4) τους παράγοντες που ίσως επηρεάσουν την προθυμία τους να συμμετέχουν στην έρευνα, όπως οι πιθανοί κίνδυνοι, η ταλαιπωρία ή τα δυσμενή αποτελέσματα·
- (5) τα ενδεχόμενα ερευνητικά οφέλη·
- (6) τα όρια της εμπιστευτικότητας·
- (7) τα κίνητρα για τη συμμετοχή τους·
- (8) με ποια άτομα μπορούν να έρθουν σε επαφή για τυχόν ερωτήσεις σχετικά με τα δικαιώματά τους ως συμμετέχοντες⁴.

Επιπλέον, οι ψυχολόγοι που πραγματοποιούν κάποια έρευνα η οποία περιλαμβάνει τη χρήση πειραματικών διαδικασιών, διευκρινίζουν στους συμμετέχοντες κατά την έναρξη της έρευνας:

- (1) την πειραματική φύση της έρευνας·
- (2) τις υπηρεσίες που θα είναι ή δε θα είναι διαθέσιμες στην ομάδα ελέγχου, εάν κριθεί απαραίτητο·
- (3) τα μέσα με τα οποία θα διεξαχθεί το πείραμα για την πειραματική ομάδα και την ομάδα ελέγχου·
- (4) τις διαθέσιμες εναλλακτικές λύσεις που διαθέτει κάποιο άτομο στην περίπτωση που δεν επιθυμεί να συμμετάσχει στην έρευνα ή επιθυμεί να αποσυρθεί μετά την έναρξή της·
- (5) την αποζημίωση των ατόμων για τη συμμετοχή τους στο πείραμα.

Οι ψυχολόγοι, λοιπόν, οφείλουν να ενημερώνουν επαρκώς και να λαμβάνουν τη συγκατάθεση των συμμετεχόντων για τα ψυχομετρικά όργανα που θα χρησιμοποιήσουν και να τους εξηγούν τις τεχνικές αξιολόγησης και διάγνωσης που θα επιλέξουν ως πλέον κατάλληλες⁵. Ωστόσο, να σημειωθεί ότι δεν έχουν υποχρέωση να προβούν σε τέτοιου είδους ενημέρωση, στην περίπτωση που η αξιολόγηση είτε επιβάλλεται από το νόμο ή τους

εθνικούς κανονισμούς, είτε όταν η συγκατάθεση υπονοείται γιατί η αξιολόγηση αποτελεί μία εκπαιδευτική ή οργανωτική δραστηριότητα (π.χ., όταν τα άτομα συμμετέχουν εθελοντικά σε μία διαδικασία αξιολόγησης, υποβάλλοντας αίτηση για κάποια θέση εργασίας)⁶.

Επιπλέον, στην περίπτωση που αμφισβητείται η ικανότητα συγκατάθεσης των συμμετεχόντων ή στην περίπτωση όπου για τη συμμετοχή τους απαιτείται εξουσιοδότηση από διοικητικές και νομικές αρχές, οι ψυχολόγοι πρέπει να ενημερώνουν τους συμμετέχοντες σχετικά με τη φύση και το σκοπό των υπηρεσιών αξιολόγησης, χρησιμοποιώντας γλώσσα κατανοητή στα πρόσωπα που αξιολογούνται⁷.

Όπως έχουν επισημάνει αρκετοί ερευνητές, κατά τη διαδικασία ψυχολογικής αξιολόγησης, οι οι ψυχολόγοι θα πρέπει να αποφεύγουν υπερβολικές ή ανάρμοστες οικονομικές παροχές ή άλλες παροτρύνσεις για τη συμμετοχή των ατόμων στην έρευνα, εφόσον θεωρηθεί ότι οι παροτρύνσεις αυτές είναι ικανές να εξαναγκάσουν τα υποκείμενα να λάβουν μέρος, χωρίς την πραγματική τους θέληση⁸.

Επιπλέον, όταν παρέχονται επαγγελματικές υπηρεσίες ως μέσο παρότρυνσης της ερευνητικής συμμετοχής, οι ψυχολόγοι πάλι οφείλουν να διευκρινίζουν τη φύση των υπηρεσιών αυτών, καθώς επίσης και τους ενδεχόμενους κινδύνους, τις υποχρεώσεις και τους περιορισμούς τους⁹.

Σε περιπτώσεις όπου η ψυχολογική αξιολόγηση περιλαμβάνει την οπτικοακουστική καταγραφή των συμμετεχόντων, οι ψυχολόγοι οφείλουν να ενημερώνουν και να λαμβάνουν την συγκατάθεση των συμμετεχόντων στην έρευνα πριν από την έναρξη της καταγραφής τους, εκτός εάν:

- (1) η έρευνα επικεντρώνεται στη φυσική παρατήρηση των ατόμων σε δημόσιους χώρους και η καταγραφή δεν αναμένεται να χρησιμοποιηθεί με τρόπο που θα μπορούσε να προκαλέσει προσωπική βλάβη στους συμμετέχοντες, ή
- (2) ο ερευνητικός σχεδιασμός περιλαμβάνει την «παραπλάνηση», και η συγκατάθεση για τη χρήση της καταγραφής λαμβάνεται με το πέρας της ερευνητικής διαδικασίας¹⁰.

Τέλος, οι ψυχολόγοι πρέπει να παρέχουν την ευκαιρία στους συμμετέχοντες να έχουν πρόσβαση σε πληροφορίες για το χαρακτήρα και τα απο-

τελέσματα της έρευνας, καθώς και να τους προσφέρουν την δυνατότητα να παρουσιάσουν οποιεσδήποτε πληροφορίες θα μπορούσαν να συμβάλουν στην πραγματοποίηση των στόχων της έρευνας. Από τη στιγμή που επιστημονικές και ανθρωπιστικές αξίες δικαιολογούν την καθυστέρηση ή την παρακράτηση αυτών των πληροφοριών, οι ψυχολόγοι λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα για την ελαχιστοποίηση των πιθανών κινδύνων για τους συμμετέχοντες. Ομοίως, σε περίπτωση που οι ψυχολόγοι ενημερωθούν ότι οι ερευνητικές διαδικασίες που ακολούθησαν έχουν βλάψει πραγματικά κάποιον συμμετέχοντα, οφείλουν να λάβουν το ταχύτερο δυνατόν όλα τα προβλεπόμενα μέτρα για την αντιμετώπιση ενδεχόμενων ανεπιθύμητων παρενεργειών¹¹.

β) «Παραπλάνηση» κατά την Ψυχολογική Έρευνα

Αν και οι ψυχολόγοι αποφεύγουν συστηματικά να «παραπλανούν» τα άτομα που λαμβάνουν μέρος στις έρευνές τους, μερικές φορές η χρήση τεχνικών «παραπλάνησης» είναι δυνατόν να θεωρηθεί θεμιτή και μάλιστα όταν υπαγορεύεται από τους επιστημονικούς ή εκπαιδευτικούς σκοπούς της μελέτης, όπως επίσης και σε περιπτώσεις όπου η μη παραπλάνηση θα μπορούσε να αλλοιώσει τα επιστημονικά ευρήματα της έρευνας. Ωστόσο, οι συμμετέχοντες δεν θα πρέπει να «παραπλανώνται» σε περιπτώσεις όπου η έρευνα αναμένεται να προκαλέσει φυσικό πόνο ή κάποια συναισθηματική διαταραχή.

Τέλος, οι ψυχολόγοι οφείλουν να ανακοινώνουν και να εξηγούν στους συμμετέχοντες το σκοπό της «παραπλάνησής» τους το συντομότερο δυνατό: το ιδεώδες θα ήταν με το πέρας της ερευνητικής διαδικασίας, όχι όμως μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων καθώς θα πρέπει παράλληλα να παρέχεται στους συμμετέχοντες η δυνατότητα να αποσύρουν, εάν το επιθυμούν, τα στοιχεία τους από τα ερευνητικά πορίσματα^{12α}.

γ) Κατασκευή και Στάθμιση Ψυχομετρικών Δοκιμασιών

Η κατασκευή και στάθμιση οποιουδήποτε ψυχομετρικού οργάνου απαιτεί καταρχάς τη χορήγηση του σε μεγάλο δείγμα ατόμων, το οποίο επιλέγεται ως αντιπροσωπευτικό ενός ευρύτερου πληθυσμού από τον οποίο προέρχεται. Για να θεωρείται αντιπροσωπευτικό ένα δείγμα, πρέπει να επιλέγεται με συγκεκριμένες αυστηρές τεχνικές και να περιλαμβάνει κατά το δυνα-

τόν μεγαλύτερο αριθμό ατόμων, που ενδέχεται να υπερβαίνει και τους 20.000 συμμετέχοντες^{12β}. Επιπλέον, ως προς τα ειδικά χαρακτηριστικά του, ένα ψυχομετρικό τεστ πρέπει να έχει σαφείς στόχους και συγκεκριμένο περιεχόμενο και να περιλαμβάνει οδηγίες χορήγησης και βαθμολόγησης, καθώς και πληροφορίες σχετικά με τις ψυχομετρικές του ιδιότητες. Παράλληλα, κατά την διαδικασία κατασκευής ενός τεστ, ο ερευνητής θα πρέπει να εξασφαλίσει ότι:

- (1) Λαμβάνεται υπόψη η γλώσσα και οι διαπολιτισμικές διαφορές των ατόμων για τα οποία προορίζεται το ψυχομετρικό εργαλείο·
- (2) Είναι δυνατόν να προβλεφθούν και να αντιμετωπιστούν προβλήματα που τυχόν προκύψουν από τη χρήση του τεστ και που ενδεχομένως επηρεάσουν την εγκυρότητα των συμπερασμάτων του·
- (3) Οι οδηγίες χορήγησης ενός τεστ είναι σαφείς και κατανοητές από τους πληθυσμούς στους οποίους απευθύνεται·
- (4) Η αξιοπιστία και η εγκυρότητα του τεστ έχουν εξασφαλιστεί μέσω συστηματικών και επαναληπτικών μετρήσεων¹³.

Οι ψυχολόγοι που χορηγούν κάποιο τεστ ή κάποια άλλη ερευνητική δοκιμασία, οφείλουν να χρησιμοποιούν τα κατάλληλα ψυχομετρικά εργαλεία και την πρόσφατη επιστημονική και επαγγελματική γνώση για το σχεδιασμό, την στάθμιση καθώς και την μείωση ή εξάλειψη της προκατάληψης/ συστηματικού σφάλματος. Σημαντικό επίσης είναι να τηρούνται όλες οι προβλεπόμενες προδιαγραφές και ερευνητικοί περιορισμοί για την ορθή χρήση των οργάνων αυτών¹⁴.

δ) Εφαρμογή Ψυχομετρικών Δοκιμασιών

Οι ψυχολόγοι χορηγούν στους συμμετέχοντες τα εργαλεία με τα οποία διεξάγεται η έρευνά τους, μόνο όταν η έρευνα δεν αναμένεται να θέσει σε σωματικό ή ψυχολογικό κίνδυνο τους συμμετέχοντες, όταν δηλαδή: (α) περιλαμβάνει τη μελέτη φυσιολογικών συμπεριφορών και πρακτικών μέσα σε εκπαιδευτικά πλαίσια, (β) χρησιμοποιούνται μόνο ανώνυμα ερωτηματολόγια, φυσικές παρατηρήσεις ή βιβλιογραφικές ανασκοπήσεις για τις οποίες η κοινοποίηση των απαντήσεων δε θέτει τους συμμετέχοντες σε κίνδυνο αστικής ευθύνης ή δε βλάπτει την οικονομική ή κοινωνική τους

κατάσταση, τα εργασιακά τους δικαιώματα ή τη φήμη τους, ή (γ) η έρευνα παραγόντων που σχετίζονται με την εργασιακή ή οργανωσιακή αποτελεσματικότητα πραγματοποιείται μέσα σε οριοθετημένα πλαίσια εργασίας, στα οποία δεν ελλοχεύει ο κίνδυνος απόλυσης των εργαζόμενων, αφού προστατεύεται η εμπιστευτικότητά τους¹⁵.

Επιπρόσθετα, οι ψυχολόγοι πρέπει να διαχειρίζονται, να προσαρμόζουν και να ερμηνεύουν τις τεχνικές αξιολόγησης, τις συνεντεύξεις, τις δοκιμασίες ή τα όργανα που χρησιμοποιούν κατά την αξιολόγησή τους κατά τον εγκεκριμένο από τα διεθνή εγχειρίδια τρόπο, λαμβάνοντας ταυτόχρονα υπόψη τη χρησιμότητα της έρευνας και την καταλληλότητα των τεχνικών της¹⁶. Ιδιαίτερο καθήκον επίσης αποτελεί η χρήση ψυχομετρικών οργάνων αξιολόγησης με επιβεβαιωμένους και γνωστούς δείκτες εγκυρότητας και αξιοπιστίας, και στις περιπτώσεις εκείνες που δεν έχουν μετρηθεί και επιβεβαιωθεί, επιβάλλεται να γίνεται αναφορά στο σχετικό τμήμα της μελέτης που διατυπώνονται οι ερευνητικοί περιορισμοί και η δυνατότητα γενίκευσης των ευρημάτων. Τέλος, όπως είναι ευνόητο, οι μέθοδοι αξιολόγησης που χρησιμοποιούνται πρέπει να ανταποκρίνονται στη γλώσσα των συμμετεχόντων, εκτός και αν η χρήση κάποιας άλλης γλώσσας αποτελεί μέρος της διαδικασίας αξιολόγησης¹⁷.

Ιδιαίτερα σημαντικό είναι επίσης να γνωρίζει ο ερευνητής τις ιδιότητες των εργαλείων που έχει επιλέξει, καθώς και τον πληθυσμό στον οποίο έχουν σταθμιστεί, αλλά και για τον οποίο έχουν κατασκευαστεί. Σε αρκετές περιπτώσεις, οι ερευνητές δεν έχουν στη διάθεση τους ψυχομετρικά εργαλεία σταθμισμένα στους πληθυσμούς που εκείνοι επιθυμούν να μελετήσουν και αναγκάζονται να προσαρμόζουν στους πληθυσμούς αυτούς τον τρόπο χορήγησης και ερμηνείας ήδη διαθέσιμων εργαλείων. Ομοίως και στην περίπτωση αυτή, οφείλουν να αναφέρουν στην έκθεσή τους τις τελικές αλλαγές που πραγματοποίησαν και όλα τα στάδια της διαδικασίας προσαρμογής, καθώς επίσης και τους ενδεχόμενους ερευνητικούς περιορισμούς που συνεπάγονται παρόμοια εγχειρήματα¹⁸.

Ένα ακόμα ζήτημα που έχει απασχολήσει τους ερευνητές κυρίως στις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι η εφαρμογή ψυχολογικών δοκιμασιών σε άτομα από εθνικές και πολιτισμικές μειονότητες¹⁹. Καθώς τα περισσότερα ψυχομετρικά εργαλεία έχουν κατασκευαστεί για να μελετήσουν χαρακτηριστικά της προσωπικότητας ατόμων που προέρχονται από τη λευκή μεσοαστική

τάξη, η χρήση των εργαλείων αυτών για τη μελέτη πληθυσμών πολιτισμικά ή κοινωνικο-οικονομικά διαφορετικών, έχει δημιουργήσει προβληματισμό και έχει εγείρει ερωτήματα σχετικά με την ευρύτερη αξιοπιστία τους²⁰. Καθώς είναι γεγονός ότι το πρόβλημα της ψυχολογικής αξιολόγησης των μειονοτήτων δεν έχει ακόμα επιλυθεί, οι ερευνητές ωστόσο που επιθυμούν να μελετήσουν διαφορετικές πολιτισμικές ομάδες οφείλουν να περιλαμβάνουν στην έρευνα τους την αξιολόγηση των διαπολιτισμικών διαφορών μεταξύ των πληθυσμών και να αναφέρουν βεβαίως τους περιορισμούς μίας τέτοιας αξιολόγησης.

Ένα από τα ζητήματα δεοντολογίας που αφορούν στη χορήγηση των ψυχομετρικών εργαλείων αναφέρεται στην ευκαιριακή και ανάρμοστη χρήση τους από άτομα που δε διαθέτουν την κατάλληλη εκπαίδευση και κατάρτιση για μια τέτοια διαδικασία. Ενώ η χρήση των περισσότερων ψυχομετρικών τεστ απαιτεί μακροχρόνια και συστηματική εκπαίδευση, οι μη ή πλημμελώς εκπαιδευμένοι εξεταστές/ερευνητές συχνά δε διαθέτουν την ικανότητα να επιλέξουν και να χορηγήσουν τα κατάλληλα τεστ για τους αντίστοιχους πληθυσμούς για τους οποίους έχουν κατασκευαστεί. Συνεπώς, οι εξεταστές οφείλουν να διαθέτουν ολοκληρωμένη ενημέρωση τόσο ως προς τα τεχνικά γνωρίσματα του τεστ που επιλέγουν να χορηγήσουν όσο και ως προς τον τρόπο στάθμισης και τις ψυχομετρικές του ιδιότητες²¹.

Μετά τη δημοσίευση των ερευνητικών αποτελεσμάτων, οι ψυχολόγοι δεν παρακρατούν και αποκρύπτουν τα στοιχεία που αφορούν στα συμπεράσματα της έρευνάς τους από άλλους συναδέλφους τους ή και από άλλους σχετικούς προς το ερευνητικό τους αντικείμενο επαγγελματίες, οι οποίοι ίσως επιδιώξουν στο μέλλον να ελέγξουν την αξιοπιστία τους μέσω κάποιας διαδικασίας μετα-ανάλυσης, υπό τον όρο ότι και στην περίπτωση αυτή, θα προστατευτεί η εμπιστευτικότητα των συμμετεχόντων²².

Από την άλλη πλευρά, οι ψυχολόγοι που ζητούν κάποια στοιχεία από τους συναδέλφους τους οφείλουν να δηλώνουν αναλυτικά και με κάθε σαφήνεια τους δικούς τους ερευνητικούς σκοπούς και να παρέχουν, όταν αυτό απαιτείται, γραπτή συμφωνία σχετικά με τη χρήση των στοιχείων. Τέλος, οι ψυχολόγοι/κριτές που έχουν αναλάβει την εξέταση του υλικού που υποβάλλεται προς παρουσίαση, δημοσίευση ή χρηματοδότηση έχουν καθήκον να σέβονται την εμπιστευτικότητα και τα πνευματικά δικαιώματα των μελετών που τους έχουν υποβληθεί²³.

ε) Ερμηνεία Ψυχομετρικών Δεδομένων

Κατά την ερμηνεία των αποτελεσμάτων μίας ψυχολογικής αξιολόγησης, οι ψυχολόγοι λαμβάνουν υπόψη το σκοπό της αξιολόγησης, καθώς επίσης και το ρόλο των διαμεσολαβητικών παραγόντων κατά τη διαδικασία χορήγησης της δοκιμασίας όπως και άλλων ατομικών χαρακτηριστικών υπό αξιολόγηση, (π.χ. προσωπικές, γλωσσικές και πολιτισμικές διαφορές) τα οποία ενδεχομένως να έχουν επιπτώσεις στην κρίση των ψυχολόγων ή αμβλύνουν την ακρίβεια της ερμηνείας τους. Και στην περίπτωση αυτή οποιοδήποτε ερευνητικοί περιορισμοί και προσκόμματα επιβάλλεται να αναφέρονται στο ομώνυμο τμήμα της τελικής αναφοράς της μελέτης²⁴.

Επιπλέον, ανεξάρτητα από το εάν η χορήγηση μίας δοκιμασίας γίνεται από τους ψυχολόγους, τους βοηθούς τους ή από κάποιες εξωτερικές υπηρεσίες, οι ψυχολόγοι οφείλουν να λαμβάνουν τα απαραίτητα μέτρα ώστε να εξασφαλίζουν ότι η ερμηνεία των αποτελεσμάτων θα πραγματοποιηθεί με αξιόπιστο τρόπο. Αυτό συνεπάγεται ότι επιτελούν το ψυχολογικό έργο με επαγγελματισμό, κατανοώντας και εξαλείφοντας τυχόν προκαταλήψεις αλλά και υιοθετώντας τα αποτελέσματα της έρευνάς τους, ανεξάρτητα από το εάν αυτά συμφωνούν με τις αρχικές τους προσδοκίες και ερευνητικές υποθέσεις²⁵.

στ) Δημοσίευση Αποτελεσμάτων

Οι ψυχολόγοι αναλαμβάνουν την τελική ευθύνη για τη δημοσίευση της εργασίας τους και αναγνωρίζουν την προσφορά όσων ενεπλάκησαν με τον έναν ή τον άλλο τρόπο σε αυτήν. Επιπλέον, απαιτείται να μη δημοσιεύονται ως αυθεντικά, στοιχεία, τα οποία έχουν δημοσιευθεί σε παλαιότερη εργασία. Ωστόσο, αυτό Ωστόσο, αυθεν αποκλείει την μερική αναδημοσίευση των δεδομένων, όταν αυτά συνοδεύονται από την αντίστοιχη βιβλιογραφική αναφορά²⁶.

Επιπρόσθετα, μία σημαντική παραβίαση των κανόνων δεοντολογίας στην ψυχολογική έρευνα αποτελεί η προσπάθεια χάλκευσης και εσκεμμένης παραποίησης των ερευνητικών ευρημάτων, γεγονός το οποίο αποτελεί σοβαρότατο μεθοδολογικό και επιστημονικό ολίσθημα, κατακριτέο από το σύνολο της επιστημονικής κοινότητας, ανεξαρτήτως ερευνητικού αντικειμένου. Επίσης, οι ψυχολόγοι δεν πρέπει να παρουσιάζουν αποσπάσματα ή δεδομένα από άλλες εργασίες ως δικά τους, αλλά σε κάθε περι-

πτωση θα πρέπει να αναφέρονται οι ακριβείς πηγές των στοιχείων. Από την άλλη, εάν ανακαλύψουν σημαντικά λάθη στα δημοσιευμένα στοιχεία τους, οφείλουν να λάβουν τα απαραίτητα μέτρα για να περιορίσουν τα λάθη αυτά, διορθώνοντας ή αποσύροντας την έκθεσή τους ή λαμβάνοντας άλλα κατάλληλα μέτρα²⁷.

Τέλος, παραβιάσεις των κανόνων δεοντολογίας που έχουν αναφερθεί εκτενώς στη βιβλιογραφία σχετικά με τη δημοσίευση ερευνητικών αποτελεσμάτων, αφορούν στην: α) προσθήκη στην τελική έκθεση, ονομάτων ερευνητών που δεν έχουν συμβάλει στην πραγματοποίηση της έρευνας, β) στην άρνηση αναφοράς στην τελική έκθεση, ονομάτων ερευνητών που πραγματικά συμμετείχαν και το άξιζαν, καθώς και γ) στη λογοκλοπή²⁸.

ζ) Φύλαξη Ερευνητικών Δεδομένων

Ο όρος ερευνητικά δεδομένα αναφέρεται στα ακατέργαστα στοιχεία της έρευνας, τις αρχικές απαντήσεις των συμμετεχόντων ή τα ερεθίσματα της αξιολόγησης, καθώς και τις σημειώσεις των ψυχολόγων σχετικά με τις δηλώσεις και τη συμπεριφορά των συμμετεχόντων κατά τη διάρκεια της ψυχολογικής αξιολόγησης. Τα δεοντολογικά προβλήματα που ενδεχομένως προκύπτουν σε σχέση με τη φύλαξη των ερευνητικών αυτών δεδομένων αναφέρονται αφενός στο ποιος/οι έχει πρόσβαση σε αυτά, αλλά και στο ποιος/οι θα πρέπει να έχει πρόσβαση²⁹.

Καταρχάς, τα αρχικά δεδομένα που λαμβάνονται στα πλαίσια μίας ψυχολογικής αξιολόγησης είναι απόρρητα. Τα στοιχεία που λαμβάνει ένας ψυχολόγος από μία συνέντευξη ή ένα ερωτηματολόγιο φυλάσσονται και δε δημοσιεύονται, ώστε ο συμμετέχον να προστατευτεί από τυχόν κινδύνους από κακή χρήση ή διαστρέβλωση των στοιχείων της δοκιμασίας. Καθώς στα δεδομένα αυτά περιλαμβάνονται σημαντικά στοιχεία για την προσωπική ζωή του ατόμου που συμμετέχει στην αξιολόγηση, δικαίωμα πρόσβασης σε αυτά έχει μόνο ο ίδιος, ενώ οποιαδήποτε έκθεση των δεδομένων στο ευρύτερο κοινό χωρίς σχετική άδεια αποτελεί προσβολή της ιδιωτικής ζωής και του απόρρητου, αρχές που θεωρούνται εξασφαλισμένες και απαραίτητες κατά την ψυχολογική αξιολόγηση³⁰.

Ωστόσο, σε κάποιες περιπτώσεις ο ψυχολόγος είναι αναγκασμένος να κοινοποιεί τα δεδομένα αυτά. Στην περίπτωση που η δημοσίευση των ερευνητικών δεδομένων δεν εγκρίνεται από τον ίδιο τον συμμετέχοντα,

ο ψυχολόγος μπορεί να παρουσιάσει τα στοιχεία της δοκιμασίας μόνο εφόσον αυτό απαιτείται από κάποια δικαστική απόφαση ή κάποια σχετική διάταξη νόμου. Στο σημείο όμως αυτό ελλοχεύει ο κίνδυνος χρήσης των δεδομένων για διαφορετικούς σκοπούς από αυτούς για τους οποίους συνελέγησαν. Το πρόβλημα αυτό έχει εγείρει στο παρελθόν σημαντικά ερωτήματα σχετικά με το απόρρητο της ψυχολογικής αξιολόγησης, αλλά χωρίς όμως να έχει ακόμη βρεθεί κάποια λύση μέχρι σήμερα³¹.

η) Χρήση και Προστασία Ζώων στην Ψυχολογική Έρευνα

Ολοκληρώνοντας το κεφάλαιο σχετικά με τη δεοντολογία στην ψυχολογική έρευνα, είμαστε υποχρεωμένοι να αναφερθούμε και σε ένα ζήτημα ιδιαίτερα σημαντικό, που έχει απασχολήσει τους ερευνητές, ιδιαίτερα στο εξωτερικό, και έχει προκαλέσει πολλές διαμάχες και αντικρουόμενες απόψεις έως σήμερα: τα ηθικά ζητήματα που ανακύπτουν από τη χρήση πειραματόζωων στην ψυχολογική έρευνα³². Σε γενικές γραμμές, οι κανόνες που διέπουν τη χρήση πειραματόζωων στην ψυχολογική έρευνα είναι οι ακόλουθοι:

- (1) Οι ψυχολόγοι φροντίζουν και χρησιμοποιούν ζώα στις έρευνές τους σε συμφωνία με κρατικές ή δημοτικές αρχές, τηρώντας πάντα τους κανονισμούς και τα επαγγελματικά τους πρότυπα.
- (2) Οι ψυχολόγοι έχουν λάβει ειδική εκπαίδευση και χειρίζονται με προσοχή τα πειραματόζωα που χρησιμοποιούν στην έρευνα τους, ενώ παράλληλα εποπτεύουν όλες τις διαδικασίες και είναι αρμόδιοι για την εξασφάλιση του κατάλληλου χειρισμού και της φροντίδας, της υγείας και της θεραπείας τους.
- (3) Οι ψυχολόγοι εξασφαλίζουν ότι όλοι όσοι συμμετέχουν σε κάποια ερευνητική διαδικασία υπό την επίβλεψή τους έχουν λάβει τις κατάλληλες οδηγίες σχετικά με τις ερευνητικές μεθόδους και την προσοχή, τη συντήρηση και το χειρισμό των ζώων που χρησιμοποιούνται στην έρευνα.
- (4) Οι ψυχολόγοι καταβάλλουν τις απαραίτητες προσπάθειες για την ελαχιστοποίηση των κακουχιών, των μολύνσεων, των ασθενειών και του πόνου των πειραματόζωων.
- (5) Οι ψυχολόγοι υποβάλλουν τα πειραματόζωα σε κάποια επώδυνη

διαδικασία μόνο όταν δεν υπάρχει κάποια εναλλακτική μέθοδος και ο ερευνητικός στόχος δικαιολογείται από την επιστημονική και εκπαιδευτική του αξία.

- (6) Οι ψυχολόγοι υποβάλλουν τα πειραματόζωα σε χειρουργικές διαδικασίες αποκλειστικά με χρήση κατάλληλων τεχνικών αναισθησίας, ακολουθώντας τις απαραίτητες προδιαγραφές για την αποφυγή επιμολύνσεων και την ελαχιστοποίηση του πόνου τόσο κατά τη διάρκεια όσο και μετά τη χειρουργική επέμβαση.
- (7) Όταν είναι σκόπιμο να αφαιρεθεί η ζωή ενός ζώου, οι ψυχολόγοι πρέπει να το πράττουν γρήγορα, ώστε να ελαχιστοποιηθεί ο πόνος, και πάντα σύμφωνα με τις αποδεκτές ερευνητικές διαδικασίες³³.

Συμπεράσματα

Αν και ο κλάδος της Ψυχολογίας μεριμνά διεθνώς, ώστε να λαμβάνει όλα τα κατάλληλα μέτρα για την τήρηση των ηθικών αρχών και των κανόνων δεοντολογίας τόσο σε σχέση με την ψυχολογική έρευνα όσο και με την ψυχολογική αξιολόγηση, είναι σχεδόν αναπόφευκτο να αναφύονται συνεχώς ζητήματα σχετικά με τον τρόπο και τις επιμέρους μεθόδους με τις οποίες συντελούνται και οι δύο αυτές καθοριστικές για το ψυχολογικό έργο διαδικασίες. Βέβαια, είναι γεγονός ότι η αμφισβήτηση αυτή υφίσταται σε όλες τις επιστήμες που αντικείμενο μελέτης τους έχουν τον άνθρωπο, και εν πολλοίς, ορθώς υφίσταται, αφού τα ερευνητικά αποτελέσματα των ανθρωπιστικών επιστημών έχουν άμεσες και σημαντικές επιπτώσεις τόσο στους συνανθρώπους μας μεμονομένα όσο και στην ευρύτερη κοινωνία, που υιοθετεί και αναπαράγει τους τρόπους και τα πρότυπα συμπεριφοράς που εμείς δημιουργούμε.

Συχνά, μεταξύ των επιστημόνων διατυπώνονται διαφωνίες, ενίοτε και με έντονο ακόμη τρόπο, σχετικά με θέματα δεοντολογίας, που πολλές φορές αποδεικνύονται ασαφή ή δυσνόητα, ενώ η ίδια η ερευνητική διαδικασία εγείρει πληθώρα νέων ερωτημάτων, τα οποία δεν καθίσταται πάντοτε εφικτό να απαντηθούν με τη συνδρομή κάποιου από τους ήδη γνωστούς και δημοσιευμένους κώδικες δεοντολογίας. Σε αρκετές μάλιστα περιπτώσεις, οι ψυχολόγοι, στην προσπάθειά τους να μην παραβούν κάποιον συγκεκριμένο κανόνα δεοντολογίας, καταλήγουν άθελά τους να αθετούν κάποιον άλλο ή αναγκάζονται να συγκαλύπτουν και/ή να απο-

σιωπούν σφάλματα και αυθαίρετες συμπεριφορές που συναντούν στον επιστημονικό τους χώρο.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, ο κώδικας δεοντολογίας, και ιδιαίτερος όσον αφορά στο ερευνητικό πεδίο, αποτελεί και θα έπρεπε να αποτελεί πραγματικό εφαλτήριο για την τήρηση, διασφάλιση και παγίωση των εγγενών ιδανικών της Ψυχολογίας ως ανθρωπιστικής επιστήμης. Είναι ωστόσο αποδεκτό, ότι ο βαθμός στοίχισης προς τις επιταγές αυτές και η ουσιαστική υιοθέτησή τους, όπως και η γενικότερη προστασία της προσωπικότητας και αξιοπρέπειας των συμμετεχόντων σε ερευνητικά πρωτόκολλα αλλά και εκείνων που υποβάλλονται σε κάποια μορφή κλινικής εξέτασης, κατά βάση, εξαρτώνται από τις προσωπικές αρχές ηθικής που χαρακτηρίζουν τον κάθε επιστήμονα χωριστά³⁴.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

1. Committee for the Protection of Human Participants in Research, *Ethical Principles in the Conduct of Research With Human Participants*. Washington DC, American Psychological Association, 1982, και R. J. Levine, *Ethics and regulation of clinical research (2nd ed.)* New Haven CT, Yale University Press, 1988.
2. American Psychological Association, "Ethical principles of psychologists and code of conduct" στο *American Psychologist*, 47, 1992, 1597-1611, και American Psychological Association, *Ethical Principles of Psychologists and Code of Conduct*, Draft for comment, *The Monitor of Psychology*, 32 (2), 77-89, 2001.
3. R. J. Levine, *Ethics and Regulation of Clinical Research (2nd ed.)* New Haven CT, Yale University Press, 1988.
4. American Psychological Association, "Ethical principles of psychologists" *American Psychologist*, 45, 1990, 390-395.
5. Standards for Educational and Psychological Testing, Washington, DC: *American Psychological Association*, 1985.
6. P. Keith-Spiegel, & G. P. Koocher, *Ethics in psychology*. New York: Random House, 1985, και J. E. Kantor, "Ethical issues in psychiatric research and training", στο J. M. Oldham, & M. B. Riba (Eds.), *Annual Review of Psychiatry*, Vol 13 (pp. 343-364), Washington, DC, American Psychiatric Press, 1994.
7. Committee for the Protection of Human Participants in Research, *Ethical principles in the conduct of research with human participants*, Washington DC, American Psychological Association, 1982, και British Psychological Society, *Code of Conduct, Ethical Principles and Guidelines*, 2000.
8. L. A. Bond, & G. W. Albee, "Training preventionists in the ethical implications of their actions", στο G. Levin, E. Trickett, & R. Hess (Eds.), *Ethical implications of primary prevention* (pp. 111-126), Binghamton, NY, Haworth, 1991.

9. R. J. Levine, *Ethics and Regulation of Clinical Research* (2nd ed.) New Haven CT, Yale University Press, 1988.
10. American Psychological Association, "Ethical principles of psychologists" *American Psychologist*, 45, 1990, 390-395, και L.R. Aiken, *Psychological testing and assessment* (7th ed.) Boston, Allyn and Bacon, 1991.
11. J. E. Sieber, *The Ethics of Social Research: Surveys and Experiments*. New York, Springer-Verlag, 1982, και P. O'Neill, & R.A. Hern, "Systems Approach to Ethical Problems", *Ethics & Behavior*, 1, 1991, 129-143 και P. Chodoff, "The Anne Sexton Biography: the limits of confidentiality" *Journal of American Academic Psychoanalysis*, 20, 1992, 639-644.
- 12α. Standards for Educational and Psychological Testing, Washington DC, American Psychological Association, 1985, L. R. Aiken, *Psychological testing and assessment* (7th ed.) Boston: Allyn and Bacon, 1991,
- 12β. Κ. Κουλάκογλου, *Ψυχομετρία και Ψυχολογική Αξιολόγηση*, Αθήνα, Παπαζήση, 1998.
13. P. Keith-Spiegel, & G. P. Koocher, *Ethics in psychology*, New York, Random House, 1985, και Code of Fair Testing Practices in Education, Joint Committee on Testing Practices (JCTP), 202-336-6000, 2004.
14. R. J. Levine, *Ethics and Regulation of Clinical Research* (2nd ed.) New Haven CT, Yale University Press, 1988, και H.A. Murphy, & C.O. Davidhofer, *Psychological Testing Principles and Applications*, Englewood Cliffs, NJ, Prentice Hall, 1994.
15. Standards for Educational and Psychological Testing, Washington DC, American Psychological Association, 1985, American Psychological Association, Ethical principles of psychologists, *American Psychologist*, 45, 1990, 390-395, American Psychological Association, *The rights and responsibilities of test takers: Guidelines and expectations*, Washington DC, American Educational Research Association, 1999 και British Psychological Society, *Code of conduct, ethical principles and guidelines*, 2000.
16. L. R. Aiken, *Psychological testing and assessment* (7th ed.) Boston, Allyn and Bacon, 1991.
17. P. Keith-Spiegel, & G. P. Koocher, *Ethics in Psychology*. New York: Random House, 1985 και J. E. Kantor, "Ethical issues in psychiatric research and training", στο J. M. Oldham, & M. B. Riba (Eds.), *Annual Review of Psychiatry*, Vol 13 (pp. 343-364) Washington DC, American Psychiatric Press, 1994 και American Psychological Association, 1999.
18. P. Keith-Spiegel, & G. P. Koocher, *Ethics in Psychology*. New York: Random House, 1985, και J. E. Kantor, Ethical issues in psychiatric research and training, στο J. M. Oldham, & M. B. Riba (Eds.), *Annual Review of Psychiatry*, Vol 13 (pp. 343-364), Washington DC, American Psychiatric Press, 1994.
19. J. T. Gibbs, & L. N. Huang, *Children of color: Psychological Interventions With Minority Youth*, San Francisco, Jossey-Bass, 1989 και J. E. Helms, "Considering some methodological issues in racial identity counseling research", *The Counseling Psychologist*, 17 227-252, 1989.

20. D. N. Sattler & V. Shabatay, *Instructor's manual for psychology in context: Voices and perspectives*, 2nd ed. Boston, MA, Houghton Mifflin Co., 2000 και Κ. Κουλάκογλου, *Ψυχομετρία και Ψυχολογική Αξιολόγηση*, Αθήνα, Παπαζήση, 1998.
21. Κ. Κουλάκογλου, *Ψυχομετρία και Ψυχολογική Αξιολόγηση*, Αθήνα, Παπαζήση, 1998 και Code of Fair Testing Practices in Education, Joint Committee on Testing Practices (JCTP) 202-336-6000, 2004.
22. American Psychological Association. *The Rights and Responsibilities of Test Takers: Guidelines and Expectations*. Washington DC, American Educational Research Association, 1999.
23. L. R. Aiken, *Psychological testing and assessment* (7th ed.) Boston, Allyn and Bacon, 1991.
24. Standards for Educational and Psychological Testing, Washington, DC: American Psychological Association, 1985 και Α. Anastasi, *Psychological testing*, New York, Macmillan Publishing Company, 1988.
25. American Psychological Association, *The Rights and Responsibilities of Test Takers: Guidelines and Expectations*, Washington DC, American Educational Research Association, 1999 και Code of Fair Testing Practices in Education, Joint Committee on Testing Practices (JCTP) 202-336-6000, 2004.
26. Ethics Committee of the American Psychological Association, "Trends in ethics cases, common pitfalls, and published resources", *American Psychologist*, 43 564-572, 1988.
27. American Psychological Association, *The Rights and Responsibilities of Test Takers: Guidelines and Expectations*, Washington DC, American Educational Research Association, 1999.
28. Ethics Committee of the American Psychological Association, Trends in ethics cases, common pitfalls, and published resources, *American Psychologist*, 43 564-572, 1988.
29. American Psychological Association, Ethical principles of psychologists. *American Psychologist*, 45, 1990.
30. Committee for the Protection of Human Participants in Research, *Ethical principles in the conduct of research with human participants*, Washington DC, American Psychological Association, 1982.
31. Α. Anastasi, *Psychological testing*. New York, Macmillan Publishing Company, 1988.
32. M. E. P. Seligman and J. Hager (Eds.) *Biological Boundaries of Learning*. New York, Appleton-Century-Crofts, 1972.
33. American Psychological Association, Ethical principles of psychologists στο *American Psychologist*, 45, 1990, 390-395, 2001.
34. B. Eickelman, D. Wikler, & A. Hartwig, "Ethics and psychiatric research: problems and justification" *American Journal of Psychiatry*", 141, 1984, 400-405 και R. M. Wettstein, "Research ethics and human subjects", *Psychiatric Research Report*, 10, 1995, 1-14.